

**ALEKSZEJ
PAVLOVICS
ASZTROV
HAGYATÉKA**

(Kovács András Ferenc)

**BOOKART
Csíkszereda, 2010**

© Kovács András Ferenc, 2010

© Bookart Kiadó, 2010

ISBN 978-606-92476-6-2

Édesapám, Kovács Ferenc emlékének

Asztrov doktor hazatér

(Üdv Csehovnak – sóhaj Oblomovnak!)

*„Hogy változol, világ! És benned én is!
Nincs több, csak egy nevem. De mégis
nem pusztán én vagyok...”*

(Zabolockij: Átváltozások)

*„Ó, ismeretlen, távoli utód,
nem éltem én hiába! – Végy kezédbe,
hisz érted égtem el, hogy énvelem fejezd be,
mit végbevinnem, íme, nem jutott.”*

(Zabolockij: Végrendelet)

Majd öreg este megint hazazördül az ócska kerékpár –
Sok sose volt az öröm, sem a lét, node rossznak elég már.
Megjön a vén doki – várja fapolcon a római, hellén,
Francia líra... Diványra ledől zeneszórára figyelvén,
Tesz-vesz, a dolgai közt matat, olvas, iszik, heverészget –
S telnek a, múlnak a hetvenes évek, a nyolcvanas évek...
Zenghet a múlt – hat a szent feneség! De ma hol van az élet?

(Zárlat az Utókorhoz!)

(Őt majd nem olvashatja senki –
Csak ő olvasgat másokat...
Művét majd holtak hangja zengi,
Míg Sztüxbe kekszet mártogat

Teázván – hírt, se nyári dácsát
Nem szerzett, nem lett Turgenyev.
Siratják darvak s lápi kácsák –
Minek vén lónak unt nyereg?
Zenét hallgatni más kiváltság,
S ha mollra zenghet újra dúr –
Lelkére gyógyír, szívre vont enyh!
Egészen jól ír Rilke, Montaigne,
Tolsztoj vagy bármely trubadúr –
Ő mért, s mit írna?... Vélt Utókor –
Hősüinktől váljunk könnyen itt!
Ő névtelen, mint fényt futó por –
Megszállja sárgult könnyeit...)

Látogatók a könyvtárban

*„az agyag könyve és könyvvé lett föld felett,
a drága agyag és a gennyes könyv felett”
(Mandelstam)*

I

Ahogy megjönnek, s már előre tudják:
Miért is jöttek, most mit is keresnek,
Milyen nevet, kit, mit, hol kell keresni,

Hogy egykettőre ráakadjanak –
Érdeklődőn, roppant tájékozottan
Vizsgálják névsort, kartotékokat,

Ábécérendet pörgetnek rideg,
Szár az kezük közt, meg-megnyálazott,
Már érzéketlen, tömpe ujjbegyekkel,

S tovább, tovább – a polcokat kutatják,
Vizslatják hosszan, szűkre zárt, kiszikkadt
Fényű szemekkel, lázban átfagyott

Tekintetekkel pontosan, kimérten,
Jól megfigyelve s megjegyezve mindent:
Nebet, címet, szerzőt, évszámokat,

Kemény kötést, fűzött, kopott gerincet,
S hol klasszikust, hol kortársat kutatnak –
A régieknek új utánnyomását,

Az újabbaknak régibb kiadását,
Életrajzot, családtörténetet, krimi,
Sorozatok hiányzó részeit,

Fellelhetetlen, rejtett verseket.

II

Ahogy megjönnek, s tán semmit se tudnak –
Kelletlenül, közönnel nézelődnek,
S látszólag semmit, semmit sem kutatnak,

Csak erről-arról kérdést rögtönöznek,
Hogy ezt meg azt mikor, miért, ki írta,
De gőzük sincs: mit is, kit is keresnek,

Fogalmuk sincs, hogy kit, mit visznek el majd –
Szabad polcokról néhányat levesznek,
Itt-ott felütnek, lábon átlapoznak,

Találomra, s úgy tűnhet – rögtönöznek,
Habár kinéztek, már régen kiszúrtak
Maguknak ezt-azt: munkás tényregényt,

Szerelmi drámát, kémtörténetet,
Históriákat, tündér tanmeséket –
Életkor, ízlés, kordivat, tudásszint

Vagy pillanatnyi kedv szerint: mikor mit
Diktál szeszély, vagy épp idők igénye,
S ha arra támad gusztus – megragadják,

A többi közül kiemelik értőn
A kiszemeltet, megfogják, viszik már
Fontoskodón, komorra lelkesülten –

És gyorsan mind-mind ronggyá olvasódik.

III

Ahogy megjönnek, rendre visszahozzák
Őket végképp szakadtan, persze, késve
Néhány hetet, pár hónapot, sok évet –

Nem olvashatni semmit már belőlük,
Nem nyilatkoznak meg, nem nyithatóak:
Szétesnek, gyűrött lapjaik kihulltak,

Bennük ragadtak, egymáshoz tapadtak –
Izzadság, vércsepp, zsírfolt, könnymaszat, nyál,
Olajpecsét, kidöntött bor, csiriz, kosz,

Rájuk kenődött ujjnyom, kézmocsok
Rekedt közjük, összevissza káosz
Szaggatta lelkük, s visszatértek egyszer –

Mások sosem, csak sorra elmaradtak:
Elveszejtették, ellopták, nagy útra
Vitték valakik, s titkon eltüzelték

Őket – széttépték télben, sarki fagyban,
Suhogva lengtek fényes lapjaik
A hallgatás fonákján, semmiség

Ködében, tajgaszélben tűntek el,
S vak éj jegére szálltak láthatatlan,
Olvashatatlan verseket lobogván –

Feledni nem, le kell csak írni mindet.

Café Pouchkine

Egy kávéház a Nyevszkij Proszpekt
Sarkán... Két pingált tyúk cseveg –
Költői elvet s nyelvit oszt meg
Egymással... (Szidják Tyutcsevet.)

A szőke mondja Jevtusenkót –
Ma nála jobbat nem tud senki!
A szebbik Voznyeszenszkijért
Rajongik, hogyne, szent, ki ért

A köznek írni – mégse bús kín
A költészet ma, s minta nincs!
(Ezt megbeszélik, mint a pinty.)

Ha asztalukhoz lépne Puskin,
S tán rájuk is kacsintana –
Hát rögtön volna minta ma!

Kedvesem, altass, fénylik a kozmosz

(Dásának, 1985 augusztusában)

Kedvesem, altass, fénylik a kozmosz, a lét
Szép lobogása, ragyoghat az éter, a mennyei kárpit
Nélkülem is már – bármit is oszt, hoz – elég.
Rád figyelek, gyönyörűm, cseverésszen a szád ma akármit,

Csak te beszélj még – halljam a hangod elébb,
Mintsem agyamban a zajt, csoszogást, dübögést, a halálit...
Csönd közelít – szétfújja a tajga telét,
Döng a szobában a fagy, s haragos, ha magamba talál itt.

Csak te legyél még, Dása, velem, ha lehet –
Majd simogasd suhanón meg az arcom, a homlokom árkat,
S hosszan ölelj át, mint melegebb lehelet

Kelti tavasszal a földet, a fákat, az égi madárkat.
Csak te maradj – még nézzelek én: te szemem
Mindene, fénye! Derűs mosolyod beragyogja a lelkem,

Dása... Ajándék vagy – nevedet felelem
Isten előtt, s a pokolban is áldlak örömmre betelten –
Életem, altass, rejts el, örök szerelem!

Alekszej Pavlovics Asztrov élete és hagyatékai

„Miért kellene a szót azzal a tárggyal azonosítanunk, amelyet jelöl? Talán a tárgy a szó ura? A szó Pszükhé. Az eleven szó nem jelöli a tárgyat, hanem szabadon, mintegy lakóhelyéül, kiválasztja ezt vagy azt a tárgyi jelentést, dologiságot, kedves testet. Úgy kering szabadon a szó a tárgy körül, ahogy a lélek bolyong az elhagyott, ám el nem feledett test körül.”

(Oszip Mandelstam)

„Akik majd száz, kétszáz esztendő múlva járnak a földön, akik majd lenéznek bennünket, hogy az életünket ilyen ostobán és ízléstelenül éltük, azok talán majd megtalálják azt a csodaszert, amely boldoggá teszi az embert. De nekünk... Nekünk kettőnknek csak egy reménységünk van. Az, hogy amikor már a sírunkban porladunk, majd látomásaink lesznek. És úgylehet, kellemes látomásaink.”

(A. P. Csehov)

„Un livre est un grand cimetière où sur la plupart des tombes on ne peut plus lire des noms effacés.”

(Marcel Proust)

Alekszej Pavlovics Asztrov felfedezése

csak születésének centenáriumi évében, 1994-ben következett be teljesen és igazán, azazhogy akkor azért még nem egészen igazán, még nem eléggé a maga teljességében, s amint látni fogjuk – nem is visszavonhatatlanul. A felfedezés érdeke azonban mindenképpen és leginkább a kiváló Andrej Fjodorovics Preobrazsenszkij, moszkvai irodalomtörténész és nyelvészprofesszor nevéhez fűződik: elsőnek ő közölt Asztrov-verseket, 1994 decemberében, egy fokozottan irodalmi jellegű, egyetemi diáklapban. Ez a sokak számára váratlan, lírai mementónak szánt „elsőközlés” az eladdig ismeretlenül lappangó költői hagyaték első tizennégy darabját tartalmazta csupán, voltaképpen csak a teljes szövegtörzs legelső versciklusát, a *Kolkhiszi fénykép* címűt, megtoldva persze Preobrazsenszkij professzor esszészerű, ám láthatóan kissé futólagosra sikeredett, túl röpké, s utólagosan, néhol fölöttébb pontatlannak és felületesnek is bizonyuló utószavával.

A meglepő felfedezés, a közlést követő filológusi fölhevülések, kezdeti lelkesedések és bölcsészari meglepődések ellenére sem válhatott fontosságának és súlyának megfelelően visszhangossá, sem maradandóan emlékezetessé az akkori orosz irodalmi életben, és lassan (avagy hamarjában) megint elfelejtődött, s a literatúrai dolgok bevett rendje szerint eleve el- és visszamerült az olykor jótékony, máskor meg kártékonynak is nevezhető nagybetűs Feledésbe.

Mindezt, nem kis részben, a közlés helye is magyarázhatja – ugyanis egy időszakosan, rendszertelenül megjelenő, eléggé szűk körnek szóló, rétegízlésnek szerkesztett, s még bennfentesek számára sem túl közismert, nyilván nem is túl jelentékeny egyetemi diáklapról van szó. Szinte tucatjával alapítódnak, szerkesztődnek ilyenek az oroszországi új egyetemek kebelében, s csak nagyon kevéssé képzelhető el valamelyikükről is, hogy szenzációs visszhangot keltvén valaha is megrengetheti, áttörheti az irodalomban uralkodni látszó,

avagy épp nagyon is uralkodni tudó kanonizációs stratégiák szédítően magas, körmönfont és kifinomult hadállásait, amiként az is teljesen kizárt, hogy valaha is, akár egyetlen pillanatra tán zavarba hozhatja, fölbolydíthatja a bevett irodalomkritika eruditus unalom, tudósi önelégültség, lekezelő felületesség, illetőleg különféle trendek, sznobériák, klikkéredek, hiúságok, ízlések és ízléstelenségek mentén is nehezen meghatározható, zordon avagy ellágyult, ám mindenképpen közömbösnek, pikírtnek mutakozó arcvonalát...

A felfedezés történetéhez, persze, még az is hozzátartozik, hogy az Asztrov-verseit is lehozó 7. szám után az egyetemi lapocska megdöbrentő hirtelenséggel (természetesen: nyomdászamlákra, pénzügyi okokra s egyéb adminisztratív hiányosságokra visszavezethetően, sőt: nem is újraindíthatóan) kimúlt, megszűnt, többé nem jelenhetett meg, egyszerűen fellelhetetlenné vált. És azóta is az maradt... Legutolsó avaszsált, 7. lapszáma szintúgy beszerezhetetlen. Valószínűleg bezúzták minden példányát.

Alekszej Pavlovics Asztrov élete

és (amúgy is, eleve elrendelten is feledésre szánt, éppen ezért már többször és roppant hatékonyan, sikeresen és végérvényesen el is felejtett) versei így tehát egy időre még visszasüllyedhettek oda, ahová valók volnának: a jelenkor irodalmi emlékezetének tudatalattijába, azaz a mindenkori mindentudás öntudata alatt tenyésző tulajdonképpeni semmittudásba. Úgy tűnik, mindig is ez volt és ez maradt Asztrov költői és prózai sorsa, hiszen élete és versei sorsa egyaránt arra predesztináltatott, hogy mindig rossz helyen, rossz időben, rossz környülállások közepette, rosszkor, rossz helyzetben, sőt: rossz megvilágításban jelenjen meg. Mindezt ezerszeresen igaznak és önmagáért is helytállónak érezzük, ha Asztrov olykor felfejthetetlen, kissé kaotikusnak, talányosnak tűnő életrajzába nyerhetünk futó, ám homályos bepillantást... Amit majd lát-

ni vélünk – sem pályaképnek, sem pályafutásnak nem nevezhető, hacsak nem átvitt, sokkal köznapibb, avagy még annál is fonákabb értelemben.

Íme, egy huzamosabban eltartó, elkavargó asztrovi pályafutam, avagy biográfusi próbafutam a neves Preobrazsenszkij professzor (a fentebbiekben már bővebben, ámde talán túl enyhén méltatott, 1994-beli) Asztrov-utószavából: „A mindenkitől elfeledett Alekszej Asztrov orvos és (csak úgy melleleg) még költő is volt, s ha rejtetten is, de a XX. századi orosz líra nagy (elsüllyedt és elsüllyesztett) nemzedékéhez tartozott. Az orosz Ezüstkor költőjéhez és íróihoz: a kései szimbolistákhoz, az akmeistákhoz és az avantgárd futuristákhoz egyaránt... Néhányat közülük mégiscsak megemlítenék, nyilván a teljesség legkisebb igénye nélkül: Innokentyij Anynyenszkij, Fjodor Szologub, Vjacseszlav Ivanov, Mihail Kuzmin, Makszimilian Volosin, Alekszandr Blok, Andrej Belij, Velemir-Viktor Hlebnyikov, Vlagyiszlav Hodaszevics, Nyikolaj Gumiljov, Anna Ahmatova, aztán még közelebbről, az ún. kilencvenesek generációjából: Borisz Paszternak, Oszip Mandelstam, Mihail Bulgakov, Marina Cvetajeva, Vlagyimir Majakovszkij, Borisz Pilnyak, Szergej Jeszenyin, Pavel Antokolszkij és Konsztantyin Vaginov... Sokukhoz Alekszej Asztrov, ha nem is mindig stiláris megfontolások alapján, de meghitt baráti szálak, szoros szellemi rokonságok és titkos, mondhatni, cinkosi kapcsolatok útján kötődött. Például Paszternak, Mandelstam, Pilnyak jó barátja, s Bulgakov ifjúkori, kedves cimborája volt, illetve Asztrov afféle háziorként is működött a moszkvai művészvilágban: az irodalmi és színházi, a képzőművészeti és zenei élet berkeiben. Viszontagságos életét itt nem áll módomban kellően részletezni, de volt párizsi és kijevi egyetemista, katona, szanitéc, orvos a Krímben, sebesült, Chagall segédje, avantgárd művész, futurista, film-színész, később pedig párizsi emigráns, aztán a Szovjetunióba hazaszállingózó szürke körorvos, kispolgári csökevény, dalszerző, lapszerkesztő, színikritikus, patkányirtó szak-

ember, regényíró, egészségügyi megfigyelő, közben maga is megfigyelt, vidékre át- és kihelyezett, ideiglenesen novgorodi lakos, kényszerlakhelyes, kamcsatkai elítélt, vlagyivosztoki munkaszolgálatos, Leningrád elszánt védője az ostrom idején, majd megint körorvos, de már Kalinyingrádban, aztán a kolimai Magadanban, Üzbegisztánban, Tádzsikisztánban, Türkmenisztánban, Örményországban, Dagesztánban és Grúziában, majd ismét Moszkvában, legvégül pedig (szerény nyugdíját kipótolandó) segédkönyvtáros Moszkva egyik külvárosában, egy kerületi aggmenházban... Rokontalanul halt meg, teljesen elfelejtve: felfedezése és összegyűjtött műveinek (memoárjainak!) kritikai kiadása éppen folyamatban van.”

Eddig a kiváltképpen pittoreszk idézet – kaotikus időrend, csupa összekavart időpont, helyszín, cselekedet, csupa összekevert, pontatlan ítélet, amúgy is régen elmosódott, mégis kitörölhetetlen emléksorozat – valamiféle orosz emberi sors kibogozhatatlan halmaza, valamiféle egyéni fátum megfejt-hetetlenül nyomorult gubanca egy óriási, rémületes és rettentően véres farsang közepette, a lenini-sztálini, hruscsovi-brezsnyevi stb. szovjet érák karneváli forgatagában... Dante, Rabelais és Bahtyin ihlette, már-már röhögtető vízió! Ezzel szemben még csak az sem valós, hogy Asztrov valaha is párizsi emigráns lett volna, s esetleg memoárokat is írt volna – összegyűjtött műveinek (sic!) a kritikai (sic!) kiadása (sic!) pedig változatlanul és mindörökké éppen folyamatban lesz, mindaddig, ameddig végre úgy megírja valamennyit, amiként eddig még soha! Talán megnyugtató is lehetne, hogy mindeme életrajzi hagymázzal, kortársi lázálommal szemben és mellette és mögötte és alatta és fölötte még létezhet egy másik biográfiai verzió is, egy picikét átláthatóbb, egyszerűbb, józanabb, normálisabb, prózaibb, szürkébb, kevésbé kalandosabb, sorsvertebb, ám sokkalta pontosabb... Mondom, megnyugtató is lehetne – de mégsem az. Mert talán az sincs. Ezzel szemben...

TARTALOM

KOLKHISZI FÉNYKÉP

- Levél barátaimhoz* 9
Monsieur Bulgakovnak 11
Nature morte russe 12
Taurisz 13
Novemberi lábadozás 14
Szoljonij búcsúzik 15
Kolkhiszi fénykép 17
Jelenések 19
Románc, orosz románc 20
X-hez 21
Kutyaszerenád 22
Alekszej Asztrov töredéke 24
Sztyepan Pehotnij emlékére 26
Angelus 27

ALKONYFÉNY FÉMKERETBEN

- Ezernyolcszázkilencvennégy* 31
Gyorsított film egy nemzedékről 32
Orosz burleszk, szovjet rulett 33
Ballada színházi témakörben 35
Petropolisz 36
Alkonyfény fémkeretben 37
Darja Andrejevnához 38
Gumiljov Afrikában 39
Változatok Lermontovra 41
Őszidő Kornyeóban 43
Dal a gesztenyefáról 44
Október. Őszi könyvtár 45
Húsvéti ikonosztázion 46
Nyezvanovhoz 47

Örményországi emlék 48
Ötvenes évek. Önarckép 49
Moszkvai panorámák 50
Tyutsevhez – szovjetült jövőből 52
Baráti rondó Bogdanovhoz 54
Impromptu egy színészhez 55
Himmel und Gesetz 56
Alekszandr Szergejevics egy napja 58
Termelési tájlíra 60
Zöld telefon 61

PULVIS ET UMBRA

Scherzo Macabre 65
Etűdök hőseposzhoz 66
Háborúk és békék 68
Félidő, egész halál 69
Mal du pays 71
Éji hal, hajó, folyó... 72
Villamos és vitorla 74
Csehov Capriban 75
Ének a Legfőbb Jóról 76
Utazások a fényben. 79
Asztrov doktor hazatér 82
Látogatók a könyvtárban 84
Café Pouchkine 88
Moments musicaux 89
Szerelmi noktürn 90
Áramszünet 91
Présent parisien 92
Könyvcédulák, avult füzetlapok 93
Magasles 94
Pulvis et umbra 95
Kedvesem, altass, fénylik a kozmosz 97

Alekszej Pavlovics Asztrov élete és hagyatékai

Alekszej Pavlovics Asztrov felfedezése 101

Alekszej Pavlovics Asztrov élete 102

Alekszej Pavlovics Asztrov valód 105

Alekszej Pavlovics Asztrov hagyatéka 114

Ami nagyon valószerű – Asztrov 117

Búcsú és befejezés

(Vallomás Alekszej Pavlovics Asztrovról) 121

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója
Megjelent 8,25 ív terjedelemben Arno Pro betűtípussal szedve
Borítóterv Bodor Anikó
Tipográfia Hajdú Áron
Műszaki vezető Császár Csilla
Készült a csíkszeredai Alutus Rt. Nyomdájában
Felelős vezető Hajdú Áron igazgató